

Yeni İnsan Yayınevi
Tarih Serisi

Ahmet Şimşek

1997 yılında Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü'nden (Tarih yan alanı) mezun oldu. Gazi Üniversitesi'nin; Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2000 yılında *tarihsel hikayelerin öğretimsel katkısı* üzerine yüksek lisans, Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde 2006'da *tarihsel zaman kavramı ve çocuklarda gelişimi* üzerine tarih eğitiminde doktora tezlerini verdi. 2010'da tarih eğitimi doçenti, 2016'da ise profesörü oldu. Gazi, Ahi Evran, Marmara, Sakarya, İstanbul üniversitelerinde çalıştı. Yazar son 10 yıldır tarih yazımı ve metodolojisi alanında ağırlıklı olmak üzere tarih eğitiminde yayın üretmeye devam etmektedir. TUHED (Türk Tarih Eğitimi Dergisi) ile *Tarihyazımı* dergilerinin başeditörü, Tarihyazımı Çalıştayları'nın eş başkanı, ISHE (Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu) Düzenleme Kurulu Üyesi, EPDAD Yönetim Kurulu Üyesi'dir. *Türkiye'de Tarihyazımı*, *Tarih Nasıl Yazılır*, *Tarih için Metodoloji*, *Türk Tarihçileri*, *Dünyada Tarihçilik*, *Yaşayan Türk Tarihçileri*, *Türkiye'de Tarih Eğitimi ve Dünyada Türk İmağı* gibi kitapların editörüdür.

Halen, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa, Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde Prof. Dr. olarak çalışmaya devam etmektedir. Evlidir. Selim ve Sinan'ın babasıdır.

Sibel Yalı

Boğaziçi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden "Osmanlı Modernleşmesi ve Japon Toplumunu Karşılaştırması" çalışması ile 2000 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını "Bilgi Yönetimi ve Türkiye Örneği" tezi ile Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2002 yılında tamamladı. Eğitim, kadın ve çocuk konulu projeler için proje yazımı ve kaynak geliştirme faaliyetlerinde bulundu. "Türkiye'nin Sosyo-Kültürel Yapısı" konularında lisans dersleri verdi. Lisansüstü çalışmalarını İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Avrupa Birliği" alanında sürdürdü. Türk Tarihi Eğitimi Dergisi'nde (TUHED) alan editörlüğü yapmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

GERÇEKTE(N) ÖYLE Mİ OLMUŞ?
Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili

Ahmet Şimşek – Sibel Yalı

Yeni İnsan Yayınevi- 193
Tarih Serisi- 14
Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş?
Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili
Ahmet Şimşek – Sibel Yalı
I. Baskı, İstanbul, Mart 2019
ISBN: 978-975-2498-77-8
Genel Yayın Yönetmeni: Aytaç Timur
Editör: Akif Pamuk
Editör Yardımcısı: Nurhayat Altunok
Dizgi: Neşe Pıriloğlu
Kapak Tasarımı: Hüseyin Varış
Sertifika No: 12186

©Tohum Yayıncılık Turizm Reklam ve Sağlık Hizm. San. Tic. Ltd. Şti. 2019
Bostancı Mah. Prof. Ali Nihat Tarlan Cad. No: 76/12 Kadıköy, İstanbul
Tel: (0 216) 489 84 08

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın, tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir yolla çoğaltılamaz.

www.yeniinsanyayinevi.com
yeniinsanyayinevi@gmail.com
newhumanpublisher@yahoo.com
[facebook/yeniinsanyayinevi](https://facebook.com/yeniinsanyayinevi)
[instagram/yeniinsanyayinevi](https://instagram.com/yeniinsanyayinevi)
twitter.com/yeniinsanyayinevi

Baskı: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7 Küçükçekmece- İSTANBUL
Matbaa Sertifika No: 36150

GERÇEKTE(N) ÖYLE Mİ OLMUŞ?

Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili

Ahmet Şimşek – Sibel Yalı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
TARİHİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ	15
Modern Tarih	17
Postmodern Tarih	25
YÜKSELEN KÜRESEL DEĞERLER VE ENDİŞELER	33
Ekonomik ve Teknolojik Dönüşüm	34
Sosyal ve Kültürel Kutuplaşma	45
POST-TRUTH DÖNEMDE TARİH VE TARİHÇİLİK	49
Post-Truth Politika	51
Brexit ve Trump Etkisi	54
Facebook, Twitter ve Google'a Eleştiriler	57
POST-TRUTH DÖNEMDE TARİHİN VE TARİHÇİLİĞİN GELECEĞİ	61
Mesleğe yönelik bir SWOT Analizi	63
Yapay Zekâ Etkisi	68
Mesleğin Geleceği	71
Algoritmik Tarihçilik	73
BİLGİNİN TAHRİFATI VE MEDYA	79
Medyanın Tarihsel Perspektifi	80
Tarihin Suistimali: Suçlu Kim?	82
“Mehmed Bir Cihan Fatih” Dizisi Üzerinden Bir Sosyal Medya Deneyi	96
SOSYAL MEDYA VE ÇARPAN ETKİSİ	103
Sosyal Medya Nasıl Tarih Yaratır?	105
Sosyal Medyada (Tarihsel) Bilgi ve Belge Paylaşımı	110

Sosyal Medyanın Çarpan Etkisi	112
Sosyal Medyaya Yönelik Eleştiriler	114
İnternetteki Şüpheli Bilgileri Ne Yapmalı? Bir Çözüm Yolu Olarak teyit.org	107

DİZİ FİLMLERDEN SOSYAL MEDYAYA TOPLUMSAL

TARİH ALGISI	121
Nasıl Bir Tarih Algısı?	122
Medya ve Tarih Projesi	123
Medyada Tarihin Temsili ve Temsilcileri	125
Medya Bize Ne Öğretiyor?	130
Dizilerin Popülerliği ve Tarihin Buharlaşması	141
Uluslararası Bir Uzlaşma Olarak Euroclio: Medya ve Tarih Projesi ..	143

TARİHSEL HAKİKAT ARAYIŞI YA DA

MEDYATİK BİLGİNİN ELEŞTİREL SORGUSU.....	149
Yeni Tarih Anlayışı ve Tarihsel Düşünme Becerileri	151
Neden Beceri Ağırlıklı Tarih Öğretimi?	153
Öğretimde Tarihsel Düşünme	158
Eleştirel Tarih Öğretimi	162
Eleştirel Tarih Öğretimine İlişkin Ana Projeler ve Literatürdeki Örnekler	166
SONUÇ YERİNE	173

GERÇEK, GERÇEK ÖTESİNE KARŞI



Gerçek:
Düşünüyorum öyleyse varım...

Gerçek Ötesi:
İnanıyorum öyleyse haklıyım!

Kaynak: Twitter, Martin Shovel – Truth vs Post-Truth

ÖNSÖZ

Tarih, dönüp baktığımız her yerde. Duvara asılı bir tabloda. Gazete sayfalarında. Kütüphane raflarında. Dua edilen bir mabedin tavanında. Sığınılan bir mağaranın duvarlarında. Toprağın içine işlemiş bir metal parçasında. Bir batığın yosunlu enkazında. Bir fotoğraf albümünde. Bir kitap ayracında. Bir filmin senaryosunda. Bir şiirin mısralarında. Bir müzede sergilenen eşyada. Bir günlüğün sayfalarına alınmış notlarda. Bir mektubun satırlarında. Bir kadının ağıtlarında. Bir taksi şöförünün hararetli anlatısında. Devlet arşivlerinde. Meclis koridorlarında. Şimdilerde ise çoğunlukla dijital alanda. Özellikle yeni medyada!

Gerçekten Öyle mi Olmuş? adını verdiğimiz bu çalışmada, tarih disiplininin nasıl bir süreçten geçtiğine kısaca değinerek, tarihe ve tarih disiplinine gönül verenler için bu alandaki çalışmaların nasıl bir yöne evrildiğini anlatmaya çalışacağız. Dolayısıyla bu çalışma, bir anlamda tarihin ve tarih eğitiminin varlık amaç-işlevlerinin belirlenmesinin temelinde yatan nedenleri, geçmiş-gelecek diyalektiği çerçevesinde sorguluyor olacak. Bu bağlamda kitap içeriğinde geçmişin çağrışımının siyasetle ilişkisi, günümüz bilgi teknolojilerindeki değişim, dördüncü sanayi devrimiyle dönüşecek toplumsal yapının dinamikleri ve en nihayetinde toplumun geçmiş ve gelecek algısı ile bu algının post-truth (gerçek ötesi) dönemdeki yansımaları ele alacağız. SpaceX'ten, Brexit'ten, Sophia ve Tay projelerinden bahsetmek de doğal olarak kaçınılmaz olacak.

Post-truth olarak anılan yeni dönemde tarihçilik açısın-

dan problematik görünen üç ana konuyu inceleyeceğiz. Bunlardan ilki, tarihin ve tarihçiliğin geleceği konusundaki riskler ve tehditler. Diğer, ilkiyle bağlantılı olarak tarihin öteden beri siyasiler tarafından bir meşruiyet aracı olarak kullanılıyor olmasının günümüzdeki durumu ve suistimal-ler. Son olarak da yeni medyada üretilen tarihsel bilginin gerçekliğinin denetlenememesiyle ortaya çıkan, toplumsal kutuplaşmalara yol açan bilgi kirliliği. Bu üç soruna çözüm getirmek için özellikle akademisyenler tarafından tartışıl-masını sağlayacak bir gündemin oluşturulması, böylelikle topluma doğru bilgi verilmesi noktasında katkı sağlanması için harekete geçilmesi ise bu çalışmanın genel hedefi.

Bilindiği gibi teknolojik ilerleme açısından bugün inanıl-maz bir noktaya gelindi. Tarih açısından bakarsak, bu süreç, kaynak bolluğunu beraberinde getirmiş durumda. Bu se-vindirici görünse de bu bolluk ortamında, tabiri caizse ina-nılmaz bir kıtlık da yaşanmakta. Neyin doğru, neyin yanlış olduğu noktasında kafamızın karıştığı, neye inanıp neye inanmayacağımız noktasında bocaladığımız bir deryanın içinde nereye doğru yöneldiğimizi bilmeden kulaç atmak-tayız. Bunda sosyal medyanın ortaya çıkışı ve yaygınlaşma-sının büyük bir rolü olduğu açık.

Sosyal medya ile iletişim ve bilgilenme kanallarımız art-mış olsa da büyük bir bilgi kirliliğiyle karşı karşıya kaldığı-mız bir gerçektir. Eskiden varolan mahallelerimizin yerini bu sosyal ağlar almış gibi görünmektedir. Özellikle *Facebook* ve *Twitter* üzerinden her gün paylaşılan ve insanda şaşkınlık yaratan yeni bir bilgi notu ile karşılaşmamız işten bile değil. Bunların her birini araştırmak ve teyit etmek için hiçbir-i-mizin zamanı ve imkânının da olmadığı düşünülürse, bu durum insanda gerçeğin neredeyse “buharlaştığı” duygu-su yaratmaktadır. Yoğun mesai içinde günü bitiren insanın, olağan dışı akan bu “enformasyonla” başa çıkabilmesi, ya iletişim ağlarıyla olan ilişkisini tamamen koparmasıyla ya da çok daha eleştirel bazı özellikler kazanmasıyla mümkün

görünmektedir. Samimi bir paylaşım la söylemek gerekirse, bunun nasıl yapılabileceği sorusu, büyüyerek karşımızda durmaktadır.

Yeni medya, geleneksel olanın aksine, demokratik bir alan olarak görülüyor. Kadın-erkek, genç-yaşlı, eğitimli-eğitimsiz, var-sıl-yoksul, zengin-fakir herhangi bir ayırım yapılmaksızın isteyen in dilediğini dile getirebildiği, bir “öz-gürlük” alanı olarak kabul ediliyor. Bu alanın milyonlarca izleyicisi, takipçisi, yorumcusu ve kullanıcısı var. Örneğin, en çok kullanılan sosyal medya platformlarından olan Facebook’un toplam kullanıcı sayısı iki milyarın üzerinde. Youtube için bu rakam, bir buçuk milyar. *WhatsApp*, *Face-Messenger*, *WeChat* gibi uygulamaların her birinin bir milyarın üzerinde kişi tarafından kullanıldığı biliniyor. Instagram kullanıcısı 800 milyona, *Twitter* kullanıcısı 327 milyona ulaşmış durumda. Kitlelerin, televizyon karşısında günde en az 6 saat geçirdikleri ölçümleniyor. Tüm bu platformlar insanoğluna haberin anında tespiti ve paylaşımı konusunda daha evvel eşi benzeri görülmemiş olanaklar sağlıyor. Ancak bu platformlar sadece ve sadece haber almak, haber vermek, haberdar olmak, eğlenmek, bilmek ve öğrenmek için kullanılmıyor. Çoğu zaman şaşırtmak, ilgi çekmek, yöneltmek, yönlendirmek ve kutuplaştırmak için kurgulanıyor.

Türkiye’de, *Facebook* kullanıcı sayısı 50 milyonu aşmış bulunuyor ve Statista’nın verilerine göre sosyal medya platformları ülkemizde *aktif* olarak tanımlanıyor. Bu platformlar üzerinden paylaşılan bilgiler genellikle değiştiriliyor veya çarpıtılıyor. Tarihsel kişiler, kimlikler, bilgi ve belgeler de bundan nasibini alıyor. Bunların bazıları toplumda birleştirici bir etkiye neden olurken, daha da kötüsü bazı paylaşımlar kutuplaşmalara sebep oluyor. Peki, yeni medyada tarih neden bu kadar rağbet görüyor? Hangi içerikler paylaşıyor? Bu içerikleri kimler üretiyor? Bu içerikler kimler tarafından paylaşıyor? Paylaşılan bilgilere kimler maruz kalıyor? Bu verilerin hatalı, yanlış, yanıltıcı ya da subjektif

olması ihtimali nedir? Profesyonel tarihçilerin bu konudaki hassasiyetleri nedir? Bu konuda eleştirel bir bakış açısı geliştirilmesi mümkün olabilir mi? Eleştirel tarih dersleri, öğrencilerin bugünü daha iyi kavrayabilmelerine olanak sağlayabilir mi? Sorular, sorular...

Bu kitapla, post-truth çağında gerçeğin peşinden koşan tarihçilerin ve tarih severlerin yeni medya ve onun uzantılarıyla nasıl yüz yüze kalacağı konusunda bir resim sunmaya çalıştık. Yinelemek gerekirse, amacımız bu yeni dönemin veriye dayalı olarak tüm boyutlarıyla tartışılmasına kapı aralamak. Kitabın, bu çerçevede okuyucuya katkı sağlamasını dileriz.

Saygı ile...
Beyazıt-Beşiktaş
Ocak- 2019

TARİHİN DÜNÜ VE BUGÜNÜ¹

“Geçmiş, yabancı bir ülkedir: Orada her şey farklı yapılır.”

LP Hartley²

Denilir ki “Güneşin altında söylenmemiş söz yoktur.” Diğer bir deyişle yeni söz söylemek demek, aslında unutulmuşları dile getirmek gibidir. Geçmiş hakkındaki merakımıza binaen söylenenler de öyle midir? Sanmıyoruz. Eğer öyle olsaydı, geçmiş her defasında yeniden düşünmek ve yazmak imkanına nasıl sahip olabilirdik? Ancak, burada gözden kaçırılmaması gereken, geçmiş her defasında yeniden inşa etme zaruretinin ortaya çıkışı. Her dönemde bu zaruret(ler) belirlediği için *yeni geçmiş*(ler)in inşasına yöneliriz. Her halükarda göreceli olan bu zaruretlerin gerçekliği ayrı bir tartışma konusu. Ancak her defasında yeniden inşa ettiğimiz geçmiş, zaman içinde farklı yolları deneyerek gerçekleştiririz.

İlk filozof olarak kabul edilen Thales’ten günümüze, insanlığın “bilme” imkanları arttıkça bilme yolları da çeşitlendi. Her bilmenin, kendi içinde bir tutarlığı barındırması dışında zamanın getirdiği gerekçelerle biçimlendiği ön kabulünden hareketle, bilme yolunun ancak zamanı açısından bir gerçeklik imkanı sağladığını söylemek abartılı olmaz. Bu dönemin bilme imkanlarının farklılaşma nedenleri ise her

1 Bu bölümün oluşturulmasında şu çalışmalardan yararlanılmıştır: Ahmet Şimşek, “Tarihsel Zaman, Değişim ve Süreklilik”, *Tarih için Metodoloji*, Ed. Ahmet Şimşek, PegemA Yayınları, Ankara, 2015, s. 9-15; Ahmet Şimşek, “Tarihsel Bilgiyi Öğrenim Sürecinde ‘Yapılandırmak’ Ne Derece Mümkündür?”, *Eğitim Felsefesi Ulusal Kongresi*, (21-22 Kasım), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara, 2013.

2 Leslie Poles Hartley (30 Aralık 1895 - 13 Aralık 1972). İngiliz romancı, kısa öykü yazarı. Söz, *The Go-Between* adlı romanının girişinden.

zaman tartışma konusu olmuştur. Geçmişten bugüne “ortak bir insan doğasının varlığını kabul eden” hümanist ya da aydınlanmacı görüşlere göre bunu *ilerleme* olarak kabul etmek gerekir. Her ne olursa olsun insanlığın geçmişten bugüne bir bilgi birikimi sağladığı gerçeğinden hareket edildiğinde, dönemlere göre bu birikimlerin artmasıyla ortaya yeni bilme yol ve yöntemlerinin çıkması da kaçınılmazdı. Mecelle’nin deyişi ile “*Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkar olunamaz.*” Yani, zamanın değişmesi (geçmesi) ile *şartlar da (kurallar da) değişir*. Bu kuralların değişimi elbette ki bilme gerekçelerimiz kadar imkanlarının değişimini de beraberinde getirir. Zeki Velidi Togan’nın dediği gibi “İlimlerin inkişafı ile muvazi olarak ilimlerin metodları da inkişaf eder.”³ Yani, bilimin gelişmesiyle yöntemler de gelişir.

Geçmişi inceleyen tarih de ele alındığı her dönemde zamanın bilme imkanları çerçevesinde biçimlenmiştir. Tarih de yazılmaya başlandığı Antik dönemlerden Orta Çağ’a birikimsel olarak, 19. yüzyıldaki ulusçuluktan günümüze ise hem birikimsel olarak hem de yöntemsel olarak farklılaşmıştır. Bu farklılaşmanın temelde iki faktörden dolayı gerçekleştiği söylenebilir. Biri zamanın siyasi yapılarındaki farklılaşma. Diğeri ise yine bununla dolaylı ilişkili olan zihniyetin modernizm olgusunu temel alacak biçimde yeniden inşa ihtiyacı. Yani modern bilime göre yapılanma gereği. Bu çerçevede tarihin Antik Çağ’ın görece tecrübi ve spekülâtif bilgisinden, Orta Çağ’ın dini temelli zihniyetine bir geçiş yaşanmıştır. Genelde tarihsel bilgiyi biçilemdiren hassasiyetlerde bir değişiklik oluşmuş, bu süreçte henüz yöntemsel büyük bir farklılık gerçekleşmemiştir.

Tarih alanında asıl kırılma, 19.yüzyılda ortaya çıkan uluslaşma süreçlerinde tarihsel bilginin toplumsal dönüşümü sağlamak için araçsal kurgulanması yanında modernitenin bilme imkanı olarak modern bilim içinde konumlandırılmasıdır. Modern tarih olarak tanımlanacak bu geçmişi *yeni*

3 Zeki Velidi Togan, *Tarihte Usûl*, s. 28.

bilme imkanı, bir yandan ulusçuluk süreçlerine katkı sağlarken, diğer yandan daha nesnel bir konumlanışla üniversite içinde bir kürsü olarak belirmiştir. Zaman içinde bilim felsefesi alanındaki gelişmelerle, özellikle 1960'lardan sonra modern bilimin pek çok eksiklik ve açmazının olduğu ortaya konulmuş, bu da bazı yeni bilme arayışlarını beraberinde getirmiştir. Tarih alanı bundan ciddi biçimde etkilenmiş, postmodern olarak tanımlanan yeni dönemdeki durumu konuşulmaya başlanmıştır. Bu sebepten tarih çalışma alanının, modern ile postmodern dönemlerdeki algılanışını ve durumunu, Türkiye örneğinde irdelemek yerinde olacaktır.

Modern Tarih

“Nasılsa, öyle göstermek gerekir.”
Leopold Von Ranke

Konuya, o meşhur soruyla başlamakta yarar görünüyor: *“Tarih nedir?”* Bu sorunun cevabını kendimizce vermek mümkünse de konu edinilenin herkesçe farklı tanımlandığını söylemek abartılı olmaz. Türkiye’de en yaygın bilineni ise üniversiteye giriş sınavlarında çıkan tanımlamadır. Bu tanım öylesine genel bir kabul görmüştür ki neredeyse tarih alanında çalışan birine bile *“Tarih nedir?”* sorusunu yönelttiğinizde, belki bir hazırbulunuşluk göstergesi, belki de bir refleks olarak bu tanımlı ezbere söylediğini, ardından da kendince bazı tespitler yaptığını görmek mümkün olur. Bu meşhur tanım şöyledir:

“Tarih, geçmişteki insan topluluklarının yaşayışlarını, kültür ve medeniyetlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, yer ve zaman göstererek, sebep sonuç ilişkileri içerisinde belgelere dayalı, objektif olarak inceleyen bir bilim dalıdır.”

Bu tanım, aslında tüm tanımlama eylemlerinde olduğu gibi kaçınılmaz olarak kendi içinde anlamsal bir sınır çizer ve bir indirgeme yapar. Buna karşın tanımda yer alan unsurlara bakıldığında; bunların *“geçmiş”*, *“insan toplulukları”*